

Met bewondering en dankbaarheid las ik dit boek! Als predikant in een SOW-gemeente helpt het mij in mijn spirituele ontwikkeling en in mijn zoektocht naar verdieping van mijn pastoraal-psychologisch inzicht. De auteur is groepstherapeute en theologe en dit boek imponeert als de rijpere vrucht van een werkzaam leven dat in liefdevolle openheid gewijd is aan deze twee levensgebieden. Ik noem een paar voedingsbodems: therapeutische ervaring, de 'Group Analytic Society' (Londen), Rob Gras (UvA), Vincent Brümmer (UU), de CVPPP (Christelijke Vereniging voor Psychiaters, Psychologen en Psychotherapeuten) en het GLIAGG. Hoewel Schreurs zich richt op psychotherapeuten die zij wil helpen met de integratie van de spirituele dimensie in hun praktijk, heeft dit boek een veel bredere uitstraling: ik denk dat ook de in spiritualiteit en psychologie geïnteresseerde leek hier veel kan vinden, om maar te zwijgen over de pastor of de KPV-geïnteresseerde.

Godsdienstpsychologisch vind ik dit boek opmerkelijk vanwege de ongedwongen, *empirisch* gedragen synthese van geloof en wetenschappelijkheid, twee polen die in godsdienstpsychologische studies elkaar wel eens bijten. Er is enerzijds openheid voor religieuze fenomenen én de daar onlosmakelijk mee verbonden geloofstraditie, anderzijds proef ik een fijngevoelige, erudiete klinisch-psychologische wetenschappelijkheid. We zijn hier de reductionistische godsdienstpsychologie én een godsdienstpsychologie die ten koste van de geleefde werkelijkheid 'neutraal' moet zijn evenwichtig te boven.

Na het voorportaal van deel I ('Spiritualiteit in de therapeutische sessie') kom je in een psychologisch intelligent geschreven deel II: 'Een grammatica van het westerse bewustzijn'. In deze tijdsspiegel gaat Schreurs in op de discrepantie tussen secularisatie en religieuze verlangens. De plausibiliteit van de religieuze dimensie is verdwenen en spirituele kernmetaforen (bijvoorbeeld reis, rechtszaak, strijd) kunnen 'ondergronds' gaan: als algemene antropologische metaforen blijven ze ons bepalen, maar dan veelal ontdaan van hun positieve, troostende kant (de metafoor van de pelgrimsreis verwordt bijvoorbeeld tot het uiterst kwetsbare *vooruitgangsgeloof*). Treffend vond ik het begrip 'spiritualiteit in ballingschap': mensen die hun spirituele verlangens door hun eigen gesecculariseerde wereld niet meer kunnen verstaan en verwerken.

In het inhoudelijke hoofddeel wordt de brug gelegd tussen de oude spirituele traditie van de kerk en haar vaak nog tamelijk impliciet gebleven psychologische rijkdom enerzijds en, anderzijds, de huidige context van de (klinische) psychologie. De drie aspecten van de oude systematisering van de spirituele weg, namelijk purificatie, illuminatie en unificatie, vormen de basisstructuur van deel III en IV. Deze drieslag wordt terminologisch gemoderniseerd, zonder het contact met de oude betekenislagen te verloochenen. Het wordt nu het *existentiële*, het *cognitieve* en het *relationele* aspect van spiritualiteit. *Hoe verloopt nu de interactie tussen deze aspecten van onze spiritualiteit en onze psychologische ontwikkeling of genezing?* Telkens graaft Schreurs naar antwoorden op deze vraag; soms met behulp van 'vignetten' (fragmenten van levensverhalen), soms door het leggen van verrassende verbindingslijnen met de geloofsleer. Een mooi voorbeeld is het moment waarop zij het traditionele onderscheid tussen *bereidwilligheid* en *eigenwilligheid* toepast op een anorexia patiënte die zich *eigenwillig* wilde 'zuiveren'. Zo zit dit boek vol momenten waarop de traditie verassend wordt verzilverd. Vanwege deze positieve grondhouding is de psychologische *kritiek* op bepaalde vormen van spiritualiteit tegelijk des te authentieker.

Een enkele kritische noot: de manier waarop Schreurs de verzoeningsleer van Anselmus onderbrengt in het hoofdstuk over *contractuele* relaties vind ik vertekend (deel IV over *relationele* aspecten van spiritualiteit wordt 'Brümmeriaans' onderverdeeld door de drieslag van onpersoonlijke, contractuele en liefdesrelaties). Hoewel zij erkent dat het in haar bespreking om een *oppervlakkige* versie van die leer gaat, is dit eigenlijk de enige plek waar de diepere betekenis van een theorie psychologisch maar half verzilverd wordt (242 ten spijt: die sterke passage speelt zij mijns inziens onterecht uit tegen de satisfactiegedachte. Ik ben van mening dat het in Anselmus' visie vooral om de kwaliteit van de *liefdesrelatie* tussen ons en God draait. Omwille van die *liefdesrelatie* neemt God de mens serieus en geeft Hij middels de incarnatie de mens de kans om het goed te maken.) In vergelijking met deze te beperkte waardering vond ik de auteur iets te inschikkelijk tegenover het theologisch determinisme. Maar u zult wel begrijpen: werkelijk meer dan aanbevolen!